

ברכות התפלין

שתיים. ואם סח מברך שתיים על של-ראש. ולשיטתו זו כתב (כו, ב) שאם אינו מניח אלא של-ראש - מברך עליה שתי ברכות.

[אמירת בשכמל"ו לצאת מחשש ברכה לבטלה; עצת הגרעק"א לצאת ידי שתי השיטות; פקפוק האחרונים]

והוסיף הרמ"א (כה, ה) שטוב לומר תמיד אחר הברכה השניה 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' - כדי לצאת מידי חשש ברכה לבטלה. ופירשו הפוסקים (א"ר, הובא במשנ"ב) שאעפ"י שאנו סוברים כדעת רבנו תם, מ"מ כדי לצאת מידי כל פקפוק וחשש של ברכה לבטלה, לכך נוהגים לומר בשכמל"ו, אבל לא שזהו ספק ממש - שאם כן, לא היה לנו לברך מספק.

וכתב הגרעק"א (בהגותו על השו"ע שם) שלכאורה יש תקנה אחרת לצאת ידי חשש ברכה לבטלה, שבשעה שמברך 'להניח' יכוין שאם הלכה כרש"י - איני רוצה לפטור בברכה זו את השל-ראש, ואם כר"ת - תעלה לי ברכת 'להניח' גם על של-ראש. ומעתה ברכת 'על מצות' מחויבת היא ואינה לבטלה לדעת הכל, שהרי באופן זה שנתכוין בפירוש שלא תעלה לו ברכת 'להניח' על של ראש, גם רש"י מודה שצריך לברך על של ראש ברכה אחרת. [ואמנם לרש"י הרי הוא גורם לברכה שאינה צריכה, סו"ס 'ברכה לבטלה' אין כאן, והרי בעצם נקטינן כר"ת ורק כדי לצאת מכל פקפוק וחשש של איסור חמור דברכה לבטלה שי"א שהוא מדאוריתא, עבדינן עצה זו, וא"כ מידי חשש זה יצאנו ע"י התנאי. ועוד מסתבר שגם 'ברכה שאינה צריכה' אין כאן למעשה, שהרי סו"ס נצרך הוא למעשה לברך כיון דנקטינן כר"ת]. ובדפו"י הניח רעק"א ב'צ"ע' אמאי הוזקק הרמ"א לאמירת 'ברוך שם' והלא אפשר בעצה הנ"ל.

ובבאור-הלכה הביא מהפמ"ג שאין לנהוג כן, להתנות שאם הלכה כרש"י כך ואם הלכה כר"ת כך. וצדד בטעמו: 'כדי שלא ירגיל האדם את עצמו לפקפק אחר מנהגן של ישראל שנתייחד על פי שיטות הרבה מהראשונים'. ויש להעיר קצת על טעם זה שהרי גם לפי מנהג העולם לומר 'בשכמל"ו' מראה שחושש לדעה החולקת. וא"כ חוזרת הערת רעק"א מדוע הוצרכנו

[שיטות הראשונים בסדר ברכות התפלין, כשסח בין התפלין וכשלא סח]

(א) 'וקשרתם לאות על ירך והיו לטטפת בין עיניך'. ידועה מחלוקת הראשונים אודות ברכות התפלין; רש"י (במנחות לו.) והרמב"ם (תפלין ד, ד-ו); תפילה ז, יד) נוקטים שמברכים ברכת 'להניח' קודם הנחת תפלין של יד ותו לא. ורק אם סח בין תש"י לשל-ראש, מברך ברכה על של-ראש 'על מצות תפלין'. כך פירשו את דברי הגמרא (שם) 'אביי ורבא דאמרי תרויהו: לא סח - מברך אחת [בסך הכל, על שתי התפלין]. סח - מברך שתיים'. ואילו רבנו תם (בתוס' שם ובכ"מ) סובר שלכתחילה מברכים על של-יד 'להניח' ועל של-ראש 'על מצות', ואם סח חוזר ומברך גם 'להניח' על של-ראש, ומפרש דברי הגמרא על תפלין של ראש בלבד; שאם לא סח ביניהן מברך על של-ראש אחת, זו היא ברכת 'על מצות' [מלבד 'להניח' שבירך על של-יד]. ואם סח - מברך עוד שתיים בהנחת של-ראש: 'להניח' ו'על מצות'.

[הבנת התוס' והרא"ש בשיטת ר"ת; תש"ד זוקקת ברכה לעצמה גם כשאין מניח של-יד]

בבאור שיטת רבנו תם, כתבו התוס' בברכות (ס:): והרא"ש (בהלכות תפלין טו) שבעצם תקנו על של-ראש שתי ברכות; ברכת 'להניח' כמו בשל יד [שהרי שתי מצוות הן, וכל מצוה מחייבת ברכה לעצמה, וכדלהלן] וגם ברכת 'על מצות' [לפי שהיא גמר מצוה ועיקר, שיש בה ד' בתים ושי"ן - לכך מברך 'על מצות']. אלא שכשלא סח ביניהן, עולה לו ברכת 'להניח' שבירך על של-יד גם על של-ראש, אבל אם סח מברך את שתי הברכות על של-ראש, שכן עיקר דינה לברך עליה שתי ברכות כאמור. ועל פי זה כתבו התוס' והרא"ש שמי שאין לו אלא תפלה של-ראש [שמניחה לבדה, כפי ששנינו במנחות (לח.) תפלה של יד אינה מעכבת את של ראש] - יברך עליה שתיים.

ופסק השו"ע כרש"י והרמב"ם שמברך אחת, ואם סח מברך על של-ראש 'על מצות'. ואילו הרמ"א (כה, ה ט) כתב דלדידן פשט המנהג כר"ת שמברך תמיד

לאמירת 'בשכמל' והלא אפשר בלאו הכי על ידי עשיית תנאי כנ"ל. א

עוד הקשה הג"ר שמואל אביגדור בעל תנא תוספאה (בשו"ת שאלות שמואל ב) על מנהג זה של אמירת בשכמל"ו, הלא לעולם כשמתחיל ברכת 'על מצות' הוי הפסק לדעת רש"י ורמב"ם שאין צריך לברכה נוספת, ושוב נצרך הוא מדינא לברך 'על מצות' גם לשיטתם, דהוי כסח בין תפלה לתפלה.

ונראה לתרץ שתי הקושיות בחדא מחתא. ולשם כך יש להקדים מספר הקדמות, ונרחיב תחילה בברור שיטות רש"י ור"ת בדין הברכות.

[שיטת הנמו"י; חזרה על ברכת 'להניח' כשסח בינתים, משום השלמת הנחת של-יד בהתכפתה לשל-ראש]

ב) הבית-יוסף (ר"ס כו) תמה על הנמוקי-יוסף שנראה מדבריו שסובר כרבנו תם ד'סח מברך שתיים' קאי על של ראש - הרי משמע לכאורה דשל-ראש טעונה שתי ברכות. ואם כן כיצד כתב שאם אין לו אלא תפלה-של-ראש מברך עליה 'על מצות' בלבד? וכבר ביאר הב"ח (שם, וביתר באור בסי' כה) על פי דברי בעל המאור (סוף ר"ה) בטעם הדבר שאין להפסיק בין של-יד לשל-ראש, כי אעפ"י ששתי מצוות הן, הלא 'הויה' אחת כתיבא לשתייהן; 'והיה לך לאות על ירך ולזכרון בין עיניך'. [וכן 'והיה לאות על ידכה ולטוטפת בין עיניך'], ולכך צריך להתכיפן, לפיכך אם סח ביניהן חוזר ומברך ברכה של תש"י וממשמש בה ומחזק את הקשר, ועוד מברך ברכה שניה על של-ראש ותוכף שתי מצוות זו לזו. הרי מבואר מדבריו בטעם שיטה זו שאם סח מברך שתיים על של-ראש, לא מפני שתש"ר טעונה שתי ברכות מצד עצמה [והרי כבר תמהו (מהר"ל מפראג, מובא בב"ח שם; קרן אורה מנחות לו) היכן מצינו לברך שתי ברכות

על מצוה אחת] אלא ברכת 'להניח' באה על השלמת הנחת תש"י [ולכך ממשמש בה ומחזק הקשר], בכך שמצרף עליה תש"ר ומקיים בזה דין התכיפות לעשותן הווייה אחת לאות ולזכרון. ואם כן כשמניח תש"ר לבדה אינו מברך אלא 'על מצות' שהיא ברכתה המיוחדת, אבל 'להניח' אינו מברך אלא כשמניח גם כן של-יד. ב

וכן מובא בפירושו על מסכת מנחות (לו) המכונה 'חדושי הרשב"א', שהאריך לדקדק מהסוגיא כשיטת ר"ת ופירש כסברת בעל המאור. אלא שלדעתו - שלא כבעה"מ - אין צריך למשמש בשל-יד כשמברך שוב 'להניח', דס"ל שהדין שיהיו שניהם לזכרון אינו דין לעצמו אלא הוא דין בתש"י גופא, כי בהנחת של-ראש גומר מצות של-יד גם כן, ושפיר מברך על השלמה זו ברכת 'להניח' אף בלא מעשה נוסף בשל-יד. והיא סברא מחודשת.

[התכפת תש"י לתש"ר גם כשאין מברך]

וכעיקר סברת הראשונים שאיסור השיחה הוא ממצות התפלין גופא ולא משום ברכה שאינה צריכה כדברי התוס' בכ"מ, איתא נמי בכתבי מהרא"י (קז), מובא בב"י (כה), שכתב על המניח תפלין בחול המועד בלא ברכה [כדברי הסמ"ק], גם כן אין לו לסוח ביניהן, שהרי אמרו בגמרא (סוטה מד: מנחות לו.) שח בין תפלה לתפלה עבירה היא בידו וחוזר עליה מעורכי המלחמה. ומוכח ברא"ש (בסוף ר"ה ובהלכות קטנות טו) שאין הטעם שגורם ברכה שאינה צריכה אלא שכך היא מצות התפלין גופא, להתכיף השל-יד לשל-ראש, שהרי פירש הרא"ש הטעם שנקטו עבירה זו, כי בזכות קיום מצות תפלין כהלכתה מתקיים בהם 'וטרף זרוע אף קדקד' ונוצחין במלחמה, וכיון שפוגם במצות תפלין במה שסח ביניהן - חוזר עליה מעורכי המלחמה.

א. בדפוסים שלנו [דלא כבדפו"י] לא העמיד רעק"א הדברים כקושיא אלא כעצה נוספת. ויש לומר בפשיטות שלכך נקטו הפוסקים לומר 'ברוך שם', כי אין נוקטים עצה לכלל העם בדבר התלוי בכוונה ותנאי, שאין ההמון רגילים בזה [וכמדומה שכן מוכח בכ"מ, וכגון בברכה על נטילת לולב, בשו"ע (תרנא, ה) לא הזכיר העצה שיכוון שלא לצאת בנטילה עד גמר הברכה - כפי שהביא בב"י בשם הרא"ש. ועוד כיו"ב].

אך מסתבר לכאורה שלפי הבנת הנמו"י והמיוחס לרשב"א (דלהלן) בשיטה זו, שבעצם התש"ר כשהיא לעצמה אינה טעונה ברכת 'להניח' [אלא שאם סח מברך שוב 'להניח' על השלמת מצות של יד שהיא עתה מצורפת עם של ראש], אם כן נראה שבעצם אין צריך התנאה מפורשת, דהא סתמא דמלתא הכי הוי, שהואיל וברעתו עתה לברך 'על מצות' על ש"ר, הוי כאומר בפירושו שאינו רוצה שברכה זו תפטור את של-ראש. וא"כ לשיטה זו אכן לכאורה אין צורך באמירת בשכמל"ו. ומ"מ על הרמ"א לא קשיא, כי הוא נוקט כהתוס' ורא"ש שתש"ר טעונה גם ברכת 'להניח' וא"כ כשמברך 'להניח' הלא מכיין שתעלה לו ברכה זו גם על ש"ר, ושוב נזקק הוא לתנאי מפורש שאם הלכה כרש"י אינו רוצה בכך, ולשיטתו הדרינן לסברא קמייתא שאין מתקנים לציבור עצה כזו ולכן נהגינן באמירת ברוך שם.

ב. יש להסתפק לפי סברא זו, כיצד הדין במי שהיו לפניו רק תש"י ותיכף לאחר שבירך עליהן נודמנה לו תש"ר, שמא לא יצטרך לברך 'להניח' כי סוף סוף תכפן וקיים מצות 'והיו' מעיקרא. משא"כ להתוס' והרא"ש ודאי יצטרך לברך שוב 'להניח' כיון שלא היה בדעתו לפטור של ראש בברכה זו.

להשיענו גדר המצוה]. ובוה ביאר הרוגאצ'ובר את דברי התוס' במנחות (לו רע"א) שהכריעו לחלק בין תש"י שצריך לקשרן בכל יום [כדעת רבי אליהו] כדכתיב 'וקשרתם', לתש"ר שאין צריך. ועוד כתב דנפ"מ אם מי שאינו בר-חיובא יכול להניח על גופו של מי שחייב, שבתש"י שהמצוה היא מעשה הקשירה, צריך דוקא שיקשור מי שנצטווה על הדבר ולא מי שאינו בתורת המצוה, משא"כ בתש"ר. ופירש מה שאמרו (בע"ז לט.) 'מעשה באשה אחת שנשאת לחבר והיתה קושרת לו תפילין על ידו. נשאת למוכס והיתה קושרת לו קשרי מוכס על ידו' דהיינו דוקא בשל-ראש⁷. ויש לציין שבהגהות מיימוניות (ציצית א, ט) נראה שמפרש שהיתה מסייעת לו בקשירה, לא קושרת ממש. ועוד כתב בצפ"ע שם נפקותא במי שהיה לבוש בתפילין בלילה, דמבואר במנחות (לו) שצריך למשמש בהן לכשגיע זמן תפילין [עכ"פ למאן דאמר לילה לאו זמן תפילין]. שזהו רק בתש"י אבל לא בתש"ר, שאין צריך להן מעשה הנחה ביום דוקא אלא מצוותן בעצם היותן מונחין. וכן דן לפי זה על דקדוק נוסח הברכה 'להניח תפילין' [בקמץ ובלא דגש ב-נ] שמשמעותו להיות התפילין נחים עלינו⁸, (וכמו 'הניח לעמו... כי בם רצה להניח להם' - ליתן להם מנוחה), ואילו 'להניח' משמע רק מעשה שימה והנחה על מקום [ע' בפמ"ג במ"ז כה]. יעו"ש.

[ביסוד המחלוקת אם ברכה אחת היא לשתי התפילין או שתיים]

והנה בפירוש המיוחס לרשב"א במנחות (לו) נקט לעיקר כשיטת ר"ת, עפ"י דברי הגמרא (במנחות מד.) שהן שתי מצוות, ועל כן צריך לברך עליהן שתי ברכות. אכן צריך לבאר סברת רש"י והרמב"ם שבברכה אחת פוטר את של-יד ושל-ראש והלא שתי מצוות הן, וגם הרמב"ם גופיה מנאן במנין המצוות בשתיים (בעשין יב יג. וכ"ה בסמ"ג ובחינוך, דלא כבה"ג). וא"כ בדין הוא שכל תפלה תהא טעונה ברכה לעצמה. וכבר נשאל על

הרי שהיא עבירה מצד דין התפילין גופא ולא מהלכות ברכות גרידא. וכן כתב הבכור-שור (בסוטה שם. וציין אליו רעק"א בגליון השו"ע. וכ"ה בפוסקים) דמהאי טעמא המניח 'תפילין דר"ת' בלא ברכה, ג"כ אין לו לשוח בינתיים.

הרי ראינו עד כה שתי הבנות בשיטת רבנו תם שאם סח מברך שתיים על של-ראש; או מפני שתש"ר מצד עצמה טעונה שתי ברכות, או לעולם טעונה ברכה אחת אלא שמברך שוב 'להניח' על השלמת הנחת של-יד וקיום מצות תכיפותן [ובזה נחלקו הדעות, האם צריך לעשות מעשה הידוק בתש"י אם לאו]. ונפקא מינה במניח תפלה-של-ראש לבדה.

[בבאור חילוקי מטבע ברכות התפילין של יד ושל ראש: 'להניח' ו'על מצות']

ג) הא מיהת דלכו"ע תקנו לברך על של-ראש 'על מצות' [לרש"י - בשפסקי דוקא, ולר"ת גם כשלא הפסיק] ולא 'להניח' כשל-יד. וכבר עמד רש"י (במנחות לו.) על טעם חילוק הברכות, כי בהנחת של-יד מתחיל להניח ובשל ראש גומר את המצוה לכך אומר 'על מצות תפילין'. והקרן-אורה (שם) כתב שתקנו טופס הברכות כלשון הכתוב⁹; בשל-יד נקט הכתוב לשון פעולה, 'וקשרתם לאות על ירך' [ומה שתקנו לברך בלשון 'הנחה' ולא 'קשירה' - עב"ח ורעק"א שם], ובשל-ראש לשון מצב עומד: 'והיו לטטפת בין עיניך', על כן בש"י מתאים לשון 'להניח' ובש"ר 'על מצות'.

והגאון מרוגאצ'וב (בצפנת פענח הל' תפילין) הוסיף שאין זה ענין לשוני גרידא, אלא שתי מצוות אלו חלוקות בעצם הגדרתן; תפלה של יד מצוותה מעשה הקשירה ואילו של-ראש המצוה בתוצאה, היותן על הראש. ויש מקום לדייק כדבריו מלשונות הרמב"ם ברמזי המצוות שבפתיחת הלכות תפילין: מנה מצוה אחת 'להיות תפילין על הראש' ומצוה נוספת 'לקשרם על היד'. [אם כי יתכן שנקט רק לשון המקראות, ולא בא

ג. נראה מאותה סיבה לבאר שאף לפי דעת רוב הפוסקים שמברכים 'להתעטף בציצית' (ע' משנ"ב ח סק"י וכבה"ח ועוד), בסוכה אומרים 'לישב בסוכה' [וכמדומה שכן מנהג העולם] - כי כן בסוכה כתיב 'בסוכות תשבו', בסוכות הידועות, משא"כ בציצית אין הציצית נודעת אלא 'ועשו להם ציצית' סתמא.

ד. לברוך בפנים. אולי פירש 'על ידו' - בשבילו, בעבורו, כשימוש הרגיל בדרוז"ל. כלומר שהיתה עושה הקשר ומכינה את התפילין עבורו, ולעולם בקשר של ראש מיירי. ואולם ר"ח שם כתב 'בזרועו'. וכן נראה גרסת התוס' במנחות לו. אך נראה מדבריהם שהיתה רק מסייעת ולא מנחת ממש.

ו. לענין דינא נחלקו הדעות - ע' תשורת שי מהדו"ק תריח ומהדו"ב כג-כד; שה"ל ח"א ח וצי"א ח"ג ז. [ונראה לכאורה שאם א"א בענין אחר, יש להניח ע"י אשה וקטן כדי לקיים 'והיו לטטפת' דרשנין שיהיו שתיים, דלקיום זה מסתבר דא"צ מעשה קשירה דוקא. וכן נראה מוכח מהמיוחס לרשב"א שכתב לברך 'להניח' בלא משמוש של יד, כי בהנחת של ראש משלים גם מצות של יד ממילא - הרי יש בתש"י מצוה בעצם היותן מונחים גם בלא מעשה].

ה. כדברי הרא"ש בפסחים (פ"א י) דמשמע מצוה שיש בה שיהוי, להיות מעוטר בתפילין.

מצוה בפני עצמה, מאחר והיא חפצא המחייב מעשה שחיטה נוסף.

[חילוק בדינים האמורים בין ברכות המצוות לברכות הנהנין]

בהסבר זה יש ליישב קושית גדולי הפוסקים (עב"ח ומג"א ר"ה, וש"ך בהל' שחיטה שם) מאי שנא הך דהביאו לפניו בהמות אחרות שפסק הטור לברך שוב, ובין הביאו לפניו פירות מהמין הראשון, שכתב הטור דאינו חוזר ומברך (או"ח שם) - ולפי האמור ניחא, כי בברכות הנהנין אין משמעות לכל יחידה ויחידה מהפירות לענין הברכה, אלא האכילה בכללותה היא הזוקקת ברכה, על כן הואיל והתחיל לאכול ולא הסיח דעתו מאכילה, הכל נידון כהמשך לאותה אכילה, ולא אכפת לן במה שלא היו הפירות הללו לפני בשעת הברכה. משא"כ בברכת המצוה על השחיטה, הלא כל שחיטה ושחיטה נידונית כמצוה נפרדת הזוקקת ברכה בפני עצמה, הלכך אי אפשר לברכה שתחול על המצוה שלא היתה לפניו [וע' בחדושי הגרא"ל ח"א ג מהלך שונה].

[השומע ברכה מאחר והפסיק השומע ולא הפסיק המברך;

בברכות הנהנין ובברכות המצוות]

ה) ודאיתנן להכי יש להקשות סתירה בדברי הרמ"א מצד חשבון עומק הדברים בסברא; מן הצד האחד פסק הרמ"א (ביו"ד יט,ה) כהטור שאם שח בין שחיטה לשחיטה צריך לחזור ולברך. ומאידך פסק (בדרכי משה או"ח קסז) להצדיק דברי הרוקח שהבוצע על הפת שבירך ואכל מיד, ואדם אחר שומע ממנו הברכה והפסיק בדיבור לפני אכילתו - יצא השומע באותה ברכה. והנה הבית-יוסף (שם) דחה דברי הרוקח, שהרי כל אחד ואחד חייב לברך כדי לאכול, וכשאחד מברך לכולם הוי כאילו כל אחד בירך לעצמו, וכשהשומע מפסיק הוי כמפסיק בין ברכה לאכילה. אך הרמ"א נקט כהרוקח כאמור, 'דמאחר שטעם אחד מן פרוסת הבציעה - יצאו כולם וכו'. וכבר בארו (ע' בשו"ת שיח השדה ה) שנחלקו בגדר דין שומע כעונה¹; האם השמיעה נחשבת כמו אמירה עצמית וממילא הוי כמפסיק בין ברכת עצמו לאכילתו שחוזר ומברך, או השומע יוצא באמירת חברו, והואיל וחברו אכל מיד ולא הפסיק, אף השומע יוצא בברכה זו. ואמנם הדבר נכון בסברא וגם מדויק בלשונם, אך אין זה מספיק לבאר דברי הרמ"א, דנהי דיוצא באמירת הברכה והרי הברכה לא הפסיק, סוף

כך הרמב"ם (בשו"ת פאר הדור ח,א). ותירץ הואיל ועניינן אחד, להיותן זכרון, שנאמר 'למען תהיה תורת ה' בפיך' - לכך תקנו ברכה אחת לשתייהן¹.

[מחלוקת הפוסקים בשוחט כמה בהמות וסח באמצע; הביאו לו בהמה נוספת]

ד) בעיקר הטעם שהסח ביניהן חוזר ומברך, מבואר בתשובת הרשב"א (ח"ה יג) שנחשב כסח בין הברכה לתחילת המצוה. וזאת על פי דברי הרי"ף (סוף ר"ה) שכל הפסק שבין הברכה לתחילת המצוה - מטעין ברכה, וכל הפסק שלאחר תחילת המצוה - אינו מטעין ברכה נוספת.

ואולם לענין שחיטת כמה בהמות, כתב הרשב"א שהסח בין שחיטת בהמה אחת לחברתה, מסתבר שאינו חוזר ומברך, שאינו דומה לשח בין תפלה של יד לתפלה של ראש שהן שתי מצוות נפרדות והשח ביניהן הרי הפסיק בין הברכה לתחילת עשיית המצוה. ואולם בטור יו"ד (יט) חולק וסובר שאף המפסיק בדיבור בין שחיטה לשחיטה צריך לברך שוב, דומיא דתפלין שאם שח בין תפלה לתפלה חוזר ומברך מפני שהן מצוות נפרדות (כן כתבו הראשונים בטעמה של דעה זו). והנה הכלל הנ"ל שכלל הרי"ף (סוף ר"ה) מוסכם על דעת רוב הראשונים, שכל הפסק שבין הברכה לתחילת הדבר מצריך ברכה, ולאחר תחילת הדבר - אינו מצריך, כגון המפסיק בדיבור באמצע סעודתו. ואם כן צריך להבין במאי פליגי הנך שתי שיטות דמר מדמי לה לתפלין ומר מדמי לה לדיבור שבסעודה? -

אך יסוד המחלוקת הוא האם לראות השחיטות כולן כמצוה אחת, היא מצות השחיטה, ואין חילוקי הגופין מהוים חלוקה למצוה, וא"כ הברכה מתייחסת על כללות מצות השחיטה, הלכך אף אם סח בין שחיטה לשחיטה הרי זה כשח לאחר שהתחיל הסעודה או המצוה. או שמא כיון שכל בהמה זוקקת שחיטה לעצמה, יש כאן שני מעשי מצוות המחייבים שתי ברכות נפרדות בעצם, הלכך המפסיק ביניהן נידון כמפסיק בין הברכה להתחלת המצוה השניה, וכן מדויק שם בלשון הטור. [ובתוס' (חולין פז). נסתפקו בשאלה זו, האם הסח בין שחיטה לשחיטה דומה לסח בין תפלה לתפלה או לשח באמצע סעודה].

ואמנם כן מבואר בהמשך דברי הטור שנקט שם כדעת האומרים שאם בשעת הברכה היו לפניו כמה בהמות לשחיטה ובתוך כך הביאו לו בהמות נוספות - צריך לברך מחדש עליהן, כי כל בהמה ובהמה נחשבת

1. וכן צ"ל בטעם שמברכין ברכה אחת על הפרשת תרומות ומעשרות..

2. ע"ע בנידון חקירה זו, בשיעור נו.

סוף אכילה ידיה מנותקת מהברכה שהרי הוא הפסיק. אלא באור הענין על פי מה שיש לחקור האם ההפסק שבין ברכה לעשיית הדבר כגון לאכילה, מהוה חסרון בברכה בכך שיצאה לריק, ועל כן צריך לחזור ולברך שנית, או האכילה היא שחסרה ברכה בגלל פיבודה מן הברכה. ונראה שהרמ"א נקט שהחסרון הוא רק בברכה, [שההפסק משוי לברכתו כמו ברכה שנאמרה שלא על מעשה מסוים, אבל מצד האכילה גופה אין צורך שתהא סמוכה לברכה] הלכך כאן שהמברך עצמו אכל הרי לא יצאה ברכתו ריקם, וכיון שכך הרי ברכה מעלייתא היא ושוב יכול השומע לצאת בברכה זו הגם שהפסיק, כי אין חסרון במה שהאכילה מופסקת מהברכה אלא במה שהברכה אין לה על מה לחול, וכאן שכבר חלה הברכה על אכילת הבוצע, שפיר יוצא בה השומע. וכיון שכן הרי קשה כיצד פסק הרמ"א כהטור שאם שח בין בהמה לבהמה חוזר ומברך על השחיטה, והלא הברכה לא יצאה לריק שהרי חלה על השחיטה הראשונה, ולמה יפריע הפסק הדיבור, נהי דדיינינן להו כמצוות נפרדות כנ"ל סוף סוף חסרון ההפסק הוא בברכה וכאן שהברכה לא נחסרה מאומה, בדיון הוא שתעלה גם למצוה האחרת, דומיא דאמרינן גבי שומע כעונה שהואיל והבוצע לא הפסיק ועלתה לו ברכתו, מועילה היא גם כן לשומע שהפסיק.

[גדר תקנת ברכת המצוות: המצוה גופא טעונה ברכה בקיומה] וצריך לחלק גם לענין זה בין ברכות הנהנין לברכות המצוות. וטעם החילוק בזה על פי היסוד המובא באחרונים, שברכת המצוות אינה חובה גרידא לברך בשעת קיום המצוה, אלא המצוה גופא טעונה [מדרבנן] ברכה, שכך תקנו חכמים בצורת עשיית המצוה שתיעשה עם ברכה. וכמה ראיות יש ליסוד זה^ח; מה שדרשו (במשנה סוף מעש"ש) על האמור בודיו מעשרות לא

עברתי ממצוותיך ולא שכחתי - מלברכך, והיינו ברכת המצוה על ההפרשה [וכבר דיברו אם דרשה זו אסמכתא היא]. והלא הוידוי נאמר רק על עבירות שנעשו במעשרות ולא עבירות אחרות. וא"כ מוכח שהפרשת המעשר בלא ברכה נחשבת פגם בהפרשה גופא. וכן מבואר ממה ששינונו (בפ"ק דתרומות) שערום ואילם לא יתרמו מפני שאינם יכולים לברך. והרי גם כשחברו יתרום עבורו הוא לא יברך, ומה מפסיד בכך שתורם בעצמו - אלא שהמצוה גופא היא שתחסר ברכה, כי תקנו לעשותה בברכתה דווקא, ואף זה שאינו יכול לברך חייב לקיים תקנה זו שהמצוה תיעשה בברכה, הלכך צריך ליתן לחברו לתרום. וכן מוכח מדברי התוס' (ב"ק צא:): שהחוטף מחברו מצוה שיש בה ברכה - משלם אחת [כלומר עשרה זהובים ולא עשרים] שהמצוה והברכה אחת היא. הרי שעשאוה לברכת המצוה כחלק מצורת קיום המצוה. וגדולה מכולן הראיה מדברי תורא"ש בברכות (טו) שפירש שאילו היתה ברכת המצוה מדאורייתא, היתה מעכבת בקיום המצוה. ומהי תיתי לומר כן, הלא לכאורה היא מצוה נפרדת לברך בשעת עשיית מצוה - אך מבואר שאין הדבר כן אלא גדרה של ברכת המצוה היא שהמצוה טעונה ברכה. ושפיר אילו היה זה מדין תורה, הוה אמינא שצורת קיום זו מעכבת במצוה.^ט

וכיון שכן יש ליישב שרק לענין ברכת המצוות נקט הרמ"א שההפסק בין הברכה למצוה השניה מטעין ברכה נוספת הגם שהברכה הראשונה לא היתה לריק, שהרי המצוה היא שטעונה ברכה לעשייתה, וכאן שהפסיק בין הברכה למצוה השניה, הוי כמצוה בלא ברכה. משא"כ ברכות הנהנין שאין המאכל טעון ברכה מצד עצמו אלא חיוב ברכה הוא דרמי אגברא כשבא לאכול, א"כ כיון שבברכה לא היה חסרון שהרי היה לה על מה לחול, שפיר מועילה היא גם כלפי האכילה של השומע ואין לחוש להפסק ידיה.^י

ח. ע"ע בשיעור ט, ב.

ט. בזה יש לפרש מש"כ המשנ"ב (תלב) שלכך השליח על הבדיקה מברך, כי נעשה שליח גם על הברכה. ונראה שלא שייך שליחות על ברכה מצד עצמה אלא ששולחו לקיים את המצוה בשלימותה, עם הברכה שעליה (ע' מנחת שלמה ח"ב כו). וע' בחדושי הגר"ח סטנסיל בהא דהשליח מברך (כמבואר בירושלמי), שהוא משום שהברכה קאי על מעשה המצוה ולא על קיומה [ולאו משום שהוא שליח על הברכה כסברת המשנ"ב].

י. אין להקשות, הלא ממה שאמרו אסור ליהנות מהעוה"ז בלא ברכה, וכל האוכל בלא ברכה מעל וכאילו גוזל, משמע שבברכה"נ ודאי ההנאה זוקקת ברכה ואינו חיוב נפרד של הגברא. וגם יש דעות בין הפוסקים שבמקום הספק אסור באכילה בלא ברכה, ואילו בברכות המצוות אף לאותן דעות מותר לקיים המצוה בלא ברכה [עמהרש"א פסחים קב. ובאן העוזר ריד. ואם כי גם בברכה"נ קיי"ל להתיר, היינו משום שתחילת הדבר הוא תקנה בחיוב ולא איסור הנאה, על כן דנים תחילה הספק לקולא וממילא ליכא דין ברכה] וא"כ הרי לכאורה אדרבה, ברכה"נ יותר מחויבת וקשורה למעשה. אך נראה דשאני ברכת המצוות שהברכה היא מטכסיס מעשה המצוה, משא"כ ברכה"נ אף שההנאה טעונה ברכה, אין הברכה נחשבת חלק מהמעשה אלא שני דברים נפרדים הם, ועל כן כל שאין הסח הדעת ביניהם אין צריך לברך שוב. והנה לפי האמור להלן בבאור דברי הסמ"ק דהתם כששח בדיבור מדין הסח הדעת אתינן עלה - וכן מוכרח לומר בדברי

[הבחנה בין דין 'הפסק' לדין 'הסח הדעת' בשח בין השחיטות]

(ו) והנה יש להקשות סתירה בדברי הסמ"ק, שמצד אחד נקט (בסי' קנו) שאם הביאו לו בהמות אחרות קודם שגמר לשחוט אינו חוזר ומברך, ואילו לענין שיחה בין שחיטה לשחיטה כתב שצריך לחזור ולברך, והרי לפי האמור שני דינים אלו תלויים זה בזה; אם כל השחיטות נחשבות כמצוה כללית אחת, הרי אין צריך קשר ישיר בין הברכה לכל שחיטה ושחיטה בנפרד, ועל כן גם אם הפסיק בדיבור ביניהן אין צריך לברך שוב, ואם כל שחיטה היא מצוה נפרדת וקובעת ברכה לעצמה בעצם, בדין הוא שאם תבוא לפניו בהמה שלא היתה בשעת השחיטה צריך לברך.

אמנם תירוץ שאלה זו נרמז בתוך דבריו שם, שנימק טעמו משום 'הסח הדעת', והוא טעם אחר מדין 'הפסק'. והיינו שאעפ"י שההפסק עצמו אינו מגרע כאן הואיל וכבר התחיל במצוה קודם שהפסיק, וכל השחיטות מצוה אחת הן, אך אם על ידי דיבורו חשבינן ליה הסח דעת מלשחוט עוד הרי נשלמה בכך מצוותו והלכה לה, ואם בא לשחוט שוב הריהו מתחיל ענין חדש ולכן טעון ברכה [ולאו משום לתא דהפסק, דהלא יתכן הסה"ד בלא שהפסיק כלל בדיבור].

ודבר זה מתבאר בראשונים בחולין (פז) למעיין בדבריהם, שיש מהם שדנו על השיחה בין השחיטות משום הפסק גרידא (ע"ש בריטב"א בשם רבו), ויש שדנו [גם] משום הסח הדעת, שהשיחה מהוה גמר לעשיית המצוה, בכך שהפליג ממנה לענין אחר. ומבואר מתוך דבריהם שיש והדיבור מהוה הסח הדעת, כמו במצוות שאינו חייב להמשיכן כגון שחיטה שאינו חייב להמשיך ולשחוט, על כן כששח דיינינן ליה כגמר מצוותו הראשונה, ואם בא לשחוט עוד הרי זו מצוה חדשה (ערמב"ן ורא"ש שם). או שהדבר תלוי אם דיבורו

היה בעבירה כמו בתפלין אם לאו (ע' בלשון הרשב"א). יא

ולפי זה נבין עומק דקדוק לשון רבינו הרא"ש, שכתב (בפ"ק דפסחים סי' י) שכתב בתוך דבריו: 'דלא מצינו דשיחה הוי הפסק אלא בין תפלין לתפלין משום דברכה ראשונה קיימא נמי אהנחת תפלין של ראש ואם סח צריך לברך פעם אחרת להניח תפלין לפר"ת, ולרש"י נמי כיון דתרי מצות נינהו ולא מעכבי אהדדי ואם לא סח אין צריך לברך על מצות תפלין א"כ הוי היסח הדעת'. פתח בלשון הפסק וסיים בהסח הדעת - היינו מפני שבתחילה מדבר אליבא דרבנו תם ולשיטתו הרי הן כשתי מצוות חלוקות שתקנו לכל אחת ברכה לעצמה, וברכת 'להניח' שמברך בתחילה עולה באופן נפרד לשל-יד ולשל-ראש, הלכך כל שדיבר ביניהן הרי הפסיק בין הברכה למצוה. ואילו בסוף מיירי בשיטת רש"י שהן כמצוה אחת [לענין הברכות מיהת, וכדברי הרמב"ם בתשובה הנ"ל שהואיל ועניינן אחד תקנו להן ברכה כמו על מצוה אחת], על כן רק מדין הסח הדעת אתינן עלה, ומשום שהדיבור הוא בעבירה, על כן חשבינן ליה כגמר הדבר וכהסח הדעת (ע' ברשב"א בחולין פז), אבל הפסק גרידא אינו מצריך ברכה לשיטה זו.

[המכוון בברכתו שתעלה לו על דבר אחד ולא על אחר, במצוות חלוקות ובמצוה אחת]

(ז) ובשו"ע (יו"ד יט,ה) הביא את שתי הדעות האם שיחה בין שחיטה לשחיטה הוי הפסק אם לאו. וכתב הפרי-חדש שיש לשוחטים עצה לצאת מידי הספק, להתנות מראש שאם ישיחו באמצע, ברכתם לא תעלה להם על השחיטות שלאחר מכן, ובאופן זה לדעת הכל מתחייבים הם לברך שנית שהרי כיוונו במפורש שלא

הרמ"א (יו"ד יט,ה ו) שגם כן נקט כהסמ"ק שאם הביאו לו בהמות אחרות אינו מברך אבל אם הסיח בין שחיטה לשחיטה מברך - אם כן אין צורך לחלק בין ברכות המצוות לנהנין אלא הרמ"א בסי' קסז מיירי שהשומע לא הסיח דעתו מאכילה אלא רק מדין הפסק בדיבור אתינן עלה, ולכן אינו מברך שוב שהרי הבוצע לא הפסיק וכבר חלה ברכתו, ואילו לענין שחיטה על כרחך מדובר בדיבור שיש בו הסח הדעת, ועל כן מברך שוב.

יא. ומסתבר לכאור' לפי"ז שאמירת תיבה אחת או שתיים אינן מהוות הסח הדעת, ורק אם הפליג בדברים מחשבינן שהסיח דעתו ועבר לענין אחר. ושמה רק בדיבור כזה מיירי הסמ"ק. [ובכך יש לקיים דברי הדרכ"מ דלעיל שאף אם שח השומע יצא כי הבוצע לא הפסיק, דצ"ל דמיירי באמירת מילה אחת וכד' שאינו מהוה הסח הדעת, שאם הפליג בדברים הלא כיון שאינו מחויב לאכול וכבר חלה ברכת הבוצע על אכילתו, הוי הסה"ד, דומיא שכתבו הראשונים בשחיטה] וכן משמעות דברי בעה"מ לענין תפלין: 'ואם הסיח דעתו והפליג בדברים ביניהם'. ומיושבת בזה הערת המשנ"ב על החיי-אדם שכתב להסתפק בתיבה אחת - והעיר הלא ברא"ש איתא אפילו תיבה אחת. אך בבעה"מ משמע דוקא בהסיח דעת. [ומ"מ נראה דהסה"ד דהכא אין עניינו שעזב את המצוה ונמלך מלעשותה, אלא אף באופן שבכל משך דיבורו דעתו עליה, מ"מ בהפלט דבריו הסיח דעתו מן הברכה - כן משמע מסתימת הפוסקים. וכן מבואר בספר הישר לר"ת (חלק החדושים תסח) שכתב ושנה ושילש 'הסח הדעת' - מן הברכה שברך'. לא הסה"ד מהמצוה].

תעלה להם הברכה לאותן שחיטות. ונמצא מתחייבים לברך מודאי ולא מספק. ובתבואות שור (שם) צווה על עצה זו, שמכמה מקומות מוכח שאין מועיל תנאי להגביל את ברכתו, וכגון מי שהיו לפניו כמה פירות ובדעתו לאכלם ומכוון בברכתו שלא לפטור אלא מקצתם, אין בתנאו כלום [מלבד מה שאסור לעשות כן לכתחילה בלא צורך, משום גרימת ברכה שאינה צריכה], שהרי כיון שברך על הפירות ובדעתו לאכלם ממילא פטר את כולם, ולא כל כמיניה לחשוב שלא לפטור חלקם.

ויש לעיין, אמנם ראיות התבוא"ש נכוחות, אבל מה נעשה שמצינו בדברי חד מרבנותא שמועיל תנאי בברכות, שכן כתב מהר"ח אור זרוע (בתשובה א) שהמברך על הציצית ונתכוון שברכתו תעלה לו רק לבגד שהוא לובש עתה ולא לבגד שלאחריו - לא נפטר אותו הבגד [גם אם לא הפסיק ביניהם] וחייב לברך עליו שוב. וא"כ כיצד יתקיימו הדברים עם ראיות התבוא"ש. יב

ונראה שאין כל סתירה, אלא מהר"ח או"ז מיירי לפי הדעה שכל שחיטה ושחיטה מצוה לעצמה היא [וכן כל בגד ובגד שלובש], וכן כתב שם בפירוש שאם סח בין בגד לבגד חוזר ומברך [וביותר, הביא בשם אביו שאפילו לא סח צריך לברך על כל שחיטה ושחיטה מפני שגופין מחלקים]. הרי שיטתו כהטור שכל מעשה מצוה מחייב בעצם ברכה בפני עצמו, וא"כ הברכה צריכה להתייחס ישירות לכל בגד ובגד, ואם הפסיק ביניהם צריך לברך שוב כמו אם הפסיק בין הברכה לתחילת העשייה. וכיון שכן הרי אם מתכוין שלא תעלה לו הברכה על הליבישה השניה - מועיל תנאו, שהרי כל מעשה ומעשה זוקק הוא בעצם ברכה בפני עצמה, אלא

שבברכה אחת פוטר את הכל כאילו בירך עכוא"א, משא"כ כשבדעתו שלא לפטור - אין ברכתו עולה לו אלא לליבישה או לשחיטה הסמוכה לה. ואולם התבוא"ש בדבריו קאי על עצת הפרי-חדש שבא לתקן חשש ברכה לבטלה לאותן שיטות דסגי בברכה אחת אף אם דיבר באמצע, והרי לאותן שיטות דיינינן לכל השחיטות כמצוה אחת גדולה כמו שנתבאר, ואם כן על זה שפיר הוכיח התבוא"ש דלאו כל כמיניה להתנות, דומיא דאוכל כמה פירות ומתנה שלא לפטור אלא אחד, שהואיל ואין כל פרי ופרי מחייב ברכה לעצמה אלא האכילה בכללותה מחייבת ברכה אחת, והרי בירך עליה בתחילתה, מחשבתו שלא לפטור את המשך האכילה לאו כלום היא, על כן שפיר השיג התבוא"ש שאין כאן עצה לצאת מידי חשש ברכה לבטלה. [וכן מה שציין שם בשם אביו האו"ז, לכאורה כוונתו לדבריו שבסי' שפז, ואתי שפיר היטב שגם שם מיירי לשיתת הגאונים שאם סח חוזר ומברך דס"ל שכל שחיטה ושחיטה מצוה בפני עצמה היא].

[ישוב הערות האחרונים הנ"ל על דברי הרמ"א לומר 'בשכמל"ו' - לאור האמור]

(ח) ובזה באנו ליישב קושיית הגרעק"א שבתחילה, מדוע אין עצה להתנות שאם הלכה כרש"י ורמב"ם לא תעלה ברכת 'להניח' על תפלין של-ראש - שהרי לשיטה זו שאנו באים לחוש לה, דנים את התפלין כמצוה אחת כאמור יב, ובזה אין מועיל תנאי והגבלה בברכה שלא תעלה על כל הדבר רק על מקצתו, כפי שהוכיח התבואות-שור. יד

יב. ככה"ח (ח סק"ג) נקט שמודה התבוא"ש שמועילה כוונה שלא לפטור בדבר שאינו לפניו. ולפי"ז ל"ק מדברי מהר"ח או"ז. [ויש להעיר מדברי הבאה"ל (ח סד"ה ויש אומרים) שאם מכוין בשעת הברכה שלא לפטור את הליבישה השניה של אותו הבגד לכשיפשוטנו, הועילה כוונתו לכו"ע. ויעץ לעשות כן בנכנס לבית המרחץ].

יג. אם כי נראה שאין זה מוכרח בסברא, דשפיר י"ל שאף לרש"י והרמב"ם שתי מצוות הן אלא שתקנו לפטרן בברכה אחת כיון שעניינן אחד. הלכך אם הפסיק נזקק לברכה נוספת אעפ"י שלא הסיח דעת.

וכן נראה להוכיח בשיטת הרשב"א, שהרי יצא לחלק (בתשובה הנ"ל בח"ה יג) בין סח בין התפלין לסח בין השחיטות, שהתפלין שתי מצוות משא"כ השחיטות. והרי שיטתו כהרי"ף ורש"י שמברכים ברכה אחת (כמו שכתב שם בתשובה יא וכן בח"א קנו תתט [וכבר העירו שמש"כ שם בתשובה תתעד אין זו תשובת הרשב"א]. וכן משמע שבלשונו באותה תשובה עצמה שכתב 'אם הפסיק וענה מסתברא דמברך על של ראש', ואילו לר"ת הלא תמיד מברך על ש"ר, והיה צריך להדגיש דמברך שוב להניח על של-ראש), ואעפ"י כן נקט שהן שתי מצוות.

ועוד, ממה שדן אודות עניית דבר שבקדושה להפסק המחייב ברכה, והרי מסתבר שאין בזה הסח הדעת שהרי עסוק הוא בהנחת התפלין בפועל ודעתו עליהם אלא שנתחייב לענות 'אמן' בתוך כך, ואין כאן הסחת דעת מעניינו, ואעפ"י כן כתב דהוי הפסק. ומשמע שלדעתו כל הפסק מצריך ברכה משום דשתי מצוות הן, הגם שנקט כרש"י דמברך אחת לשתיהן. יד. אך רעק"א הביא מסי' קעד ס"ד דמבואר שהמבדיל קודם הסעודה יכוין שלא להוציא יין שבתוך המזון ובזה יצא ידי ספק. הרי מבואר שמועיל תנאי גם כשאין שם מצוות חלוקות. [ונראה לכאור' דוחק לחלק כמוש"כ בתבוא"ש שיין הבדלה ויין שבתוך המזון חלוקים הם בעצם, גם להשיטות דהנטילה והמוציא ל"ה הפסק, ורק כוונתו היא המצרפתם, הלכך בזה מועילה כוונה שלא לפטור].

וממילא גם מתורצת הקושיא השניה הנ"ל הלא כשהתחיל לברך על של ראש כבר הפסיק בדיבור ולכו"ע נצרך לברך שוב - אך הנה הגרעק"א (בשו"ע סי' כה, ט) הביא דברי הפנים-מאירות שאם שומע בין תש"י לתש"ר ברכת 'להניח' מפי חברו - עונה אחריו אמן, שהאמנת דברים אלו של הנחת תפלין אינה מהוה הפסק. והביא שבשו"ת דבר שמואל נחלק וסבר דהוי הפסק. וכן הוכיח רעק"א מדין עניית 'אמן' אחר ברכת אהבה רבה, דלענין הפסק שבין הברכה למצוה, אף דיבור זה שהוא באותו ענין הוי הפסק (וכן נקט המשנ"ב להלכה). ונראה שזה רק כשאנו באים לדון מדין 'הפסק' שבין ברכה למצוה, אבל דין 'הסח הדעת' לכו"ע ליכא באופן זה, שהרי עסוק באותה מצוה ממש

שבא לעשותה ואינו מסיח דעתו לדבר אחר. וא"כ הלא כשמתחיל ברכת 'על מצות תפלין' ודאי אין לומר שבכך הוא מסיח דעת מהנחת תפלין של ראש, ורק מדין 'הפסק' קאתינן, לומר שאף לרש"י דסגי בברכה אחת מ"מ כיון שהפסיק בתיבות 'ברוך אתה' שוב חל עליו חיוב לברך על של-ראש - אך לפי האמור הרי לשיטה זו אין ההפסק בין התפלין מזקיק ברכה שהרי הכל כמצוה אחת היא, ורק הסח הדעת זוקק ברכה שנחשב כסיים המצוה ומתחיל דבר חדש, א"כ הרי מיושב מדוע הצריך הרמ"א לומר 'בשכמל"ו', כי בלאו הכי לא ניצלנו מחשש ברכה לבטלה לשיטת רש"י והרמב"ם, שהפסק בדיבור ברכת 'על מצות תפלין' אינו מועיל להצריך ברכה נוספת. טו

ושמא י"ל עפ"מש"כ הגרשז"א (במנחת שלמה יח, ח-ט) לחלק בדין זה בין ברכת המצוות לברכות הנהנין והתורה, שבאלו האחרונות כיון שבא להתיר האכילה והלימוד [דאלמוה רבנן לחיובו ואסרו עליו להנות או ללמוד בלא ברכה], מועילה מחשבתו שלא לפטור את האכילה השניה, משא"כ בברכת המצוה, לאו כל כמיניה לחשוב שברכתו תפטרנו עד שעה מסויימת. ואם כן כיון דמחשבינן את כל השחיטות למצוה אחת, וכן את שתי התפלין [לשיטה זו], הוי כמחשב לפטור בברכה עד שעה מסויימת דלאו כלום הוא.

[ויש להעיר מהפמ"ג נב במ"ז שאם הגיע ל'אהבה רבה' ולא ברך ברכה"ת יכוין שלא לצאת בה ידי חובת ברכה"ת ולא יתחייב בודאי על הלימוד לאחר התפילה. ובבאה"ל השיג על דבריו כיצד ניתן לחלק הדבר, שתעלה לו לברכה ק"ש ולא לברכת התורה. ולכאורה יש מקום לעצה אחרת, שיכוין שתעלה לו רק על הלימוד הזה של ק"ש ולא על הלימוד שלאחר התפילה. אלא שהבאה"ל נתן עצה המועילה לכל הדעות ללא חשש גרימת ברכה שא"צ, לכוין בפירוש שתעלה לו לברכה"ת וללמוד מיד אחר התפילה].

גם יש מקום לפרש דעת רעק"א, דבאמת לא מפורש להדיא בתבו"ש שגם אם חישב בדיעבד שלא לפטור הפרי השני, לא הועילה מחשבתו. ושפיר י"ל דסו"ס אין הברכה עולה על אכילת הפרי, אלא שלכתחילה אסור לעשות כן משום ברכה לבטלה, שמחשבתו זו המחלקת באופן מלאכותי את הברכה, היא היא ניאוץ וזלזול בברכה (וכן נקט הגרשז"א שם. וכן משמע בשעה"צ רטו סק"ח שאם יש לו כמה מינים שיכול לפטרם בברכה אחת והוא מברך על כל אחד, הוי ברכה שא"צ. ומשמע שמ"מ מחשבתו בברכה ראשונה הועילה לו להתחייב בברכה אחרת ולא אמרינן לאו כל כמיניה). וא"כ כאן שנוקטים לעיקר לברך, שוב אין בכוונה זו זלזול כלל, שהרי מחשבה זו אינה גורמת לו תוספת ברכה בפועל דהא בין כך נצרך לברך.

טו. עוד נראה דהכא לכו"ע לא הוי הפסק כיון שברכתו זו לצורך הנחת התפלין היא, והוי כאומר 'הביאו מלח' בין הברכה לבציעה דל"ה הפסק. ואעפ"י שלדעת רש"י ורמב"ם אין זה לצורך ואדרבה איסורא קעביד, אך כיון שלדידיה דסובר כר"ת הוי צורך, הרי אף לרש"י דומה זה לאומר 'הביאו מלח' והוברר שיש לו מלח על השלחן [או בירך בטעות ברכה שהוברר שהיתה לבטלה ולפי דעתו המוטעית היה בה צורך], שכתב הגרשז"א (מנח"ש יח, ב) דאינו הפסק כיון שלפי דעתו מיהת היה זה צורך, ואין הדבר תלוי בצורך האמיתי אלא בצורך שבדעתו.

עיקרי דברים

לפרי המובא לפניו מאותו המין שבירך עליו, שא"צ לברך עליו בנפרד.

נפקותא נוספת: כשסח בדיבור בין שחיטה לשחיטה; האם נחשב כסח בין הברכה למצוה או סח לאחר התחלת המצוה. (ד)

ואולם נראה שאם הדיבור מהוה 'הסח הדעת' [לא 'הפסק' גרידא], צריך לברך שוב אעפ"י שדנים הכל כמצוה אחת. וכן נראה מוכח בדעת הסמ"ק ועוד ראשונים. (ו)

(ד) המברך לפני אכילת כמה פירות או עשיית כמה מצוות, ומכוון בדעתו שהברכה תעלה לו רק על מקצתם - נראה שבברכות הנהנין או בעשיית מצוה אחת [כגון שחיטת כמה בהמות לדעת הרשב"א, הנחת תפלין לרש"י ורמב"ם], הרי כאן ברכה לבטלה, שהואיל והברכה מתייחסת על כללות הדבר, לאו כל כמיניה להגבילה על מקצתו. ואולם בעשיית כמה מצוות נפרדות [כגון לדעת הטור בשחיטות, ולשיטת ר"ת בתפלין], אין כאן ברכה לבטלה אלא גרימת ברכה שלא לצורך. על כן במקום הצורך כגון לצאת מידי הספק, מצינו בפוסקים עצה זו.

בחילוק זה יש ליישב כמה קושיות ודקדוקי לשון. (ז ח)

(ה) נראה שאף לדעת הרמ"א [דלא כש"פ] שהשומע מחברו ברכת הפת והפסיק בדיבור קודם טעימתו, יצא בברכת הפת אם הבוצע לא הפסיק - זהו דוקא בברכות הנהנין אבל בברכות המצוות, הואיל והמצוה עצמה טעונה ברכה ותקנו הברכה להיות כחלק מצורת קיום המצוה, לא סגי במה שהברכה עלתה למברך ולא יצאה לריק, אלא צריך שתהיה תכופה ממש למצוה אצל עושה המצוה. (ה)

(א) מדברי כמה ראשונים ואחרונים (בעה"מ, רא"ש, נמו"י, מהרא"י, בכור שור) מבואר שהתכפת תפלין של יד ושל ראש הוא מעיקר דין התפלין, משום שהווייה אחת נאמרה לשתייהן, ולא משום דיני הברכות גרידא. לכן גם כשאינו מברך צריך לתכוף.

יש סוברים שמשום כך אם סח בין תפלה של יד לתפלה של ראש מברך שוב 'להניח' מלבד ברכת 'על מצות' [כדעת ר"ת], כי מברך עתה שוב על של-יד כשמשלים עמה התש"ר, והרי נעשו עתה שתייהן הווייה אחת [י"א למשמש בשל יד כשמברך 'להניח' (נמו"י) וי"א שאין צריך. 'חדושי הרשב"א']. ולפי"ז כשמניח של-ראש לבדה אין מברך אלא 'על מצות'. (ב)

(ב) נראה ששתי שיטות הן בראשונים, האם תפלה-של-יד ותפלה-של-ראש נבחנות כשתי מצוות נפרדות הזוקקות כל אחת ברכה לעצמה בעצם, אלא שברכת 'להניח' שבתחילה עולה בנפרד הן על תש"י הן על תש"ר [ויש מי שהוסיף שהן מצוות החלוקות בגדרן; בתש"י המצוה היא במעשה הקשירה וההנחה, ותש"ר - בתוצאה, בהיותה על הראש], או נחשבות - לענין הברכות - כמצוה אחת נמשכת. (ד ג)

(ג) השוחט כמה בעלי חיים בזה אחר זה, נראה שנחלקו הראשונים האם נחשב הכל כמצוה אחת כללית והברכה קאי על השחיטה בכללותה, או כמצוות חלוקות הקובעת כל אחת ברכה בפני עצמה [אלא שיכול להיפטר בברכה אחת כנ"ל].

נראה דנפקא מינה בבהמה שהובאה לו קודם שגמר לשחוט הראשונות; אם שחיטת כל בהמה נידונית כמצוה בפני עצמה - צריך לברך עליה בנפרד, אבל אם הברכה מתייחסת על השחיטה בכללותה, הרי הבהמה הנוספת נטפלת לראשונות ונפטרת בברכתן - בדומה